

مدیریت در دانشگاه اسلامی ۵ / سال دوم، شماره ۱ / بهار و تابستان ۱۳۹۲

Management in The Islamic University, 2013 (Spring, Summer) 5, Vol. 2, No.1

تحلیلی بر عوامل مؤثر در تحقق دانشگاه تمدن‌ساز با استفاده از

تکنیک دیماتل فازی

سعید سعیدا اردکانی^۱

سید محمد موسوی^۲

محمدطه انوری علی‌آباد^۳

مسعودرضا خداپاریان^۴

چکیده

هدف: مقاله حاضر با هدف معرفی شاخصهای دانشگاه تمدن‌ساز از منابع پژوهشی و تأیید شاخصها از نظر خبرگان دانشگاهی، به اولویت‌بندی مهم‌ترین شاخصهایی که در ایجاد و شکل‌گیری دانشگاه تمدن‌ساز نقش عمده‌ای دارند، پرداخته است. **روش:** برای شناسایی علت یا معلول بودن شاخصها، از تکنیک دیماتل فازی بهره گرفته شد. **یافته‌ها:** پژوهش‌محور، دانش‌گرا، تخصص‌گرا، معرفت‌ساز و پاسخگو در برابر نیازهای جامعه، فن‌گرا، تخصص‌محور و مهارت‌ساز، به ترتیب با ضرایب تأثیر ۱۰.۸۹، ۱۰.۴۸ و ۱۰.۱۱ تأثیرگذارترین شاخصها و عوامل در راستای تحقق یک دانشگاه تمدن‌ساز می‌باشند. **نتیجه‌گیری:** هر ۲۰ عامل شناسایی شده به عنوان عوامل دانشگاه تمدن‌ساز در آموزش عالی ایران، بحرانی و اساسی بوده و نقش پر اهمیتی در تحقق آن دارند.

واژگان کلیدی: دانشگاه، تمدن‌ساز، شاخصهای موفقیت، تکنیک دیماتل فازی.

دریافت مقاله: ۹۱/۰۵/۲۷؛ تصویب نهایی: ۹۱/۱۱/۰۹

۱. دکترای مدیریت بازرگانی، دانشیار دانشگاه یزد.

۲. کارشناس ارشد مدیریت صنعتی دانشگاه علم و هنر (نویسنده مسئول) / آدرس: یزد، بلوار دانشجو، جنب شرکت برق منطقه ای، دانشگاه علم و هنر /

نمابر: ۲۲۰۲۵۸۴۴ / Email: s.m.moosavi@outlook.com

۳. کارشناس ارشد مدیریت صنعتی دانشگاه علم و هنر.

۴. کارشناس ارشد مدیریت صنعتی دانشگاه علم و هنر.

الف) مقدمه

بر اساس سند چشم‌انداز ۲۰ ساله، ایران کشوری است توسعه‌یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه با هویت اسلامی و انقلابی، الهام‌بخش در جهان اسلام و با تعامل سازنده و مؤثر در روابط بین‌الملل. در این جهت، «دانشگاه» بنیادی‌ترین نقش را در تحقق سند چشم‌انداز ۲۰ ساله ایران ایفا می‌کند؛ زیرا تربیت نیروی انسانی مورد نیاز توسعه را عهده‌دار است. بر این اساس، جایگاه دانشگاه‌ها به عنوان مغز متفکر و برنامه‌ریز در عرصه‌های مختلف کشور، با تربیت نیروهای متخصص بسیار با اهمیت و حساس است. (سایت حوزه انجمن‌های علمی دانشجویی دانشگاه پیام نور استان اصفهان)

دانشگاه‌های امروزی بیش از هر زمان دیگری به نهادهایی تبدیل شده‌اند که علاوه بر کارکردهای علمی، نقش‌های بسیار جدی و تأثیرگذار اجتماعی، فرهنگی و تمدنی دارند. دانشگاه به عنوان یک نهاد پیچیده فرهنگی و کانونی مهم، به انتظام اخلاقی و اجتماعی جامعه کمک کرده، در جهت بهبود کیفیت زندگی و حفظ و پویایی و نشاط جامعه برای خود مسئولیتهایی قایل است. این نهاد بزرگ اجتماعی همچنین به عنوان هسته پیش‌تاز تحولات عمل کرده، از طریق رصد تغییرات اجتماعی و فرهنگی به ویژه در عرصه علم و فناوری، جامعه را برای تسلط بر رویدادهای مهم آینده توانمند و مهیا می‌کند. (خرمشاد و آدمی، ۱۳۸۸)

اگر کشوری بخواهد صاحب تمدن شود یا آگاهانه به تمدن‌سازی اقدام کند، لازم است در جهت اهداف تعیین‌شده به صورت فعال و در قالب برنامه‌های بلندمدت و کوتاه‌مدت، فرهنگ‌سازی، ساختارسازی و حرکت کند. در این راستا، یکی از بخش‌های بسیار مهم و تأثیرگذار، دانشگاه‌ها هستند. با بررسی کارکردها و رسالت دانشگاه مشخص می‌شود که شالوده‌های تمامی ویژگی‌ها و مشخصه‌های تمدن به خوبی در کارکردهای دانشگاه دیده می‌شود. بنابر این، در صورتی که دانشگاه به رسالت خود آگاهی داشته و به وظایف و کارکردهای خویش به خوبی عمل کند، می‌تواند سازنده تمدنی پویا و مستحکم باشد. (همان)

دانشگاه تمدن‌ساز، زمینه‌ساز تعالی جامعه برای نیل به مقصود نهایی است که برانگیزاننده عنصر ذهنی به عنوان عنصر تکامل‌بخش و غیر ملموس برای گذار از زندگی مجازی به زندگی حقیقی و پایدار است. در این طریق، دانشگاه تمدن‌ساز با تبیین و تشریح دقیق مأموریت نهایی انسان، ابتدا جامعه دانشجویی و دانشگاهی و سپس عموم جامعه را به خودآگاهی رسانیده، به سوی اهداف والای تمدنی تعیین‌شده، هدایت می‌کند. (همان)

تحلیلی بر عوامل مؤثر در تحقق دانشگاه تمدن‌ساز ... ♦ ۷۳

دانشگاه تمدن‌ساز، دانشگاهی گفتمان‌ساز در پاسخ به ابهامات هویتی، فرهنگی و تمدنی نضج‌گرفته از اوضاع متغیّر بین‌المللی و شرایط داخلی در عصر جهانی‌شدن است؛ گفتمانی که بتواند عامه مردم در داخل سرزمین اسلامی- ایرانی را حول محورهای اساسی و بنیادین هویت‌بخش‌شان جمع کند و عرصه‌ای فراهم سازد تا همگان در آن، طی تعاملی مثبت و سازنده، به بازی زندگی و تکامل آن بپردازند(همان). در این راستا، پژوهش حاضر با هدف اولویت‌بندی جامعی از شاخصهای دانشگاه تمدن‌ساز برای دانشگاههای کشور با استفاده از روش دیماتل فازی صورت می‌گیرد.

ب) پیشینه تحقیق

بر اساس تعاریف موجود از تمدن، کشوری متمدن است که از شاخصه‌های توسعه‌ انسانی و فرهنگی در گذشته و حال برخوردار بوده باشد. از این رو، ولاهاوسر، مؤلفه‌های تمدن را مقررات و قانون، دولت، خط، هنر، زبان، دین و دانش تعریف می‌کند. (مهیمنی، ۱۳۷۹)

از زمان تأسیس دانشگاه تا قوام نظام آموزشی به شکل امروزی آن، بحثهای مختلفی درباره اهداف، وظایف و جایگاه آن در ساختار اجتماعی ایران از سوی صاحب‌نظران مطرح شده؛ اما ایده «دانشگاه تمدن‌ساز» به تازگی در این عرصه مطرح شده است. در نخستین برخورد با این موضوع، این پرسش مطرح می‌شود که دانشگاه تمدن‌ساز چیست و چه ویژگی‌هایی دارد. (خرم، ۱۳۸۶)

دانشگاه تمدن‌ساز، دانشگاهی دانش‌محور و علم‌گراست. این دانشگاه در جستجوی ایجاد جهش و جنبش در علم و تولید آن است. (خرمشاد و آدمی، ۱۳۸۸)

از سوی دیگر، پیشینه تأسیس و روند تکامل دانشگاه به معنی امروزی آن،^۱ بیشتر به دوره رنسانس در مغرب‌زمین بازمی‌گردد. با این وجود، دانشگاه خود دستاورد تمدن است؛ تمدنی که خود نیز محصول یا نتیجه فحری تغییرات ایجاد شده در پارادایم‌های فکری و نگرش نخبگان غربی در حوزه مسائل فرهنگی بوده است. با این رویکرد، تمدن، نماد فرهنگ می‌شود و دانشگاه نیز محصول تمدن. (خرم، ۱۳۸۶)

احمدرضا بهنیا فر در مقاله‌ای با عنوان «آسیب‌شناسی فرهنگ و تمدن اسلامی در زمینه تولید علم در جهان امروز» با استفاده از روش تاریخی- تطبیقی و با نگاهی به تولید علم در تمدن اسلامی، در

گذشته و حال به آسیب‌شناسی این مسئله در دنیای امروز و راهکارهای مقابله با آن پرداخته است (بهنیافر، ۱۳۸۸). علی‌پارسیان در پژوهشی با عنوان «جستاری در عوامل فراز و فرود تمدن اسلامی» به بررسی تمدن اسلامی از صدر اسلام تاکنون پرداخته است (پارسیان، ۱۳۸۸). اباذری و غفاری چراتی در مقاله‌ای با نام «اهمیت نگارش و تدوین در تمدن اسلامی و دیدگاه اسلام نسبت به آن» به دیدگاه قرآن و احادیث ائمه (ع) در مورد نگارش بیان و دیدگاه اسلام و دانشمندان مسلمان در مورد فرهنگ کتاب و کتابخوانی پرداخته‌اند (اباذری و غفاری چراتی، ۱۳۸۹). خرمشاد و آدمی در مقاله‌ای با عنوان «انقلاب اسلامی، انقلاب تمدن‌ساز؛ دانشگاه ایرانی، دانشگاه تمدن‌ساز» به این نتیجه رسیده‌اند که در عصر جدید، کارکرد دانشگاه تنها در آموزش، پژوهش، کارآفرینی و ... خلاصه نمی‌شود، بلکه در نقش یک پایگاه معرفتی، به فرهنگ‌سازی و تمدن‌سازی نوین می‌پردازد (خرمشاد و آدمی، ۱۳۸۸). همچنین فرجی ارمکی در مقاله‌ای با عنوان «رسالت و نقش دانشگاه اسلامی در تمدن‌سازی و تولید علم دینی» به تحلیل نقش و جایگاه دانشگاه‌های ایران در تولید علم و فنون درون‌زا و بومی پرداخته است. (فرجی ارمکی، ۱۳۸۶)

هر چند مسلمانان، علوم اولیه را از یونانیان گرفتند، اما در توسعه و تکامل آنها نقشی بسیار اساسی ایفا کردند. نظریه‌پردازی، تنظیم، ترویج و گسترش علوم توسط یونانیان صورت گرفته است، اما شیوه‌های دقیق علمی، مشاهدات مفصل و تحقیقات تجربی، از نتایج تمدن اسلامی است. (اقبال، ۱۹۶۰)

ابن‌خلدون در تحلیل خود از افول جوامع، سعی دارد قوانینی برای تحولات ادواری جوامع بیابد. سه مرحله اصلی برای هر تمدنی از نظر او عبارتند از:

۱. پیکار و مبارزه اولیه؛
۲. خودکامگی و استبداد؛
۳. تجمل و فساد. (ابن‌خلدون، ۱۳۶۶)

بنابر این، یکی از راههای ارزیابی دانشگاه تمدن‌ساز، شناسایی و تحلیل مهم‌ترین شاخصهای آن است که بر ۲۰ مورد شناخته‌شده مندرج در جدول ۱ تأکید شده است.

تحلیلی بر عوامل مؤثر در تحقق دانشگاه تمدن‌ساز ... ♦ ۷۵

جدول ۱: شاخصهای تحقق دانشگاه تمدن‌ساز (خرمشاد و آدمی، ۱۳۸۸)

۱	دارا بودن محیطی با ساختار هوشمند و خلاق که دغدغه بازاندیشی تمدنی و بازسازی اجتماعی دارد.
۲	دانشگاهی که دغدغه تربیت شهروند فرهنگی و اشاعه فرهنگ شهروندی بومی - جهانی دارد.
۳	دانشگاهی که ارتباطی با دغدغه گسترش و تقویت ارتباطها و تعاملهای علمی، فرهنگی، اجتماعی، میان ادیان، مکاتب فکری - فلسفی و ملتها دارد.
۴	دانشگاهی است معنویت‌گرا که در پی رهبری معنوی و جهت‌دهی فرهنگی جامعه است.
۵	دانشگاهی است ارزش‌گرا که در عین پرداختن به علم به عنوان یک اصل، علم جهت‌دار الهی را مبنا و چارچوب حرکتی خود قرار می‌دهد.
۶	دانشگاهی است عدالت محور که دغدغه عدالت در عرصه جامعه، آموزش و تحصیل را سرلوحه کار خود قرار می‌دهد.
۷	دانشگاهی پژوهش‌محور، دانش‌گرا و معرفت‌ساز است.
۸	دانشگاهی فراکارکردگراست که همزمان کارکردهای بومی، منطقه‌ای، فرامرزی و فراملی دارد.
۹	دانشگاهی فن‌گرا، تخصص‌محور و مهارت‌ساز است.
۱۰	دانشگاهی که دغدغه توسعه علمی دارد و چشم‌انداز آن، توسعه متوازن و همه‌جانبه ملی و شکوفایی فرهنگ اسلامی و ایرانی است.
۱۱	دانشگاهی پیام‌گرا و برونداد‌محور است که تولید محصولات فکری و فرهنگی اصیل و بومی را جستجو می‌کند.
۱۲	دانشگاهی نقد‌محور است.
۱۳	دانشگاهی رقابتی است که به رقابت در محیط درون اجتماعی و برون اجتماعی اهمیت می‌دهد.
۱۴	دانشگاهی میان‌رشته‌گرا و فرا رشته‌گراست.
۱۵	دانشگاهی آموزش‌محور است و آموزش مستمر را سرلوحه کار خود می‌داند.
۱۶	دانشگاهی نخبه‌گراست و راه رشد و ترقی و تمدن‌سازی را در عنایت ویژه به نخبگان و خواص می‌داند.
۱۷	دانشگاهی انسان‌ساز است.
۱۸	دانشگاهی پاسخگو در برابر نیازهای جامعه است.
۱۹	دانشگاهی پویاست.
۲۰	دانشگاهی تولید محور است.

ج) تکنیک دیماتل فازی

تکنیک دیماتل در اواخر سال ۱۹۷۱ میلادی برای بررسی مسائل بسیار پیچیده جهانی و استفاده از قضاوت خبرگانی در زمینه‌های علمی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و رهبران عقیدتی و هنرمندان به کار گرفته شد. این شیوه که از انواع روشهای تصمیم‌گیری بر پایه مقایسات زوجی است، با بهره‌مندی از قضاوت خبرگان در استخراج عوامل یک سیستم و ساختاردهی سیستماتیک به آنها توسط به کارگیری اصول نظریه گراف‌ها، ساختار سلسله‌مراتبی از عوامل موجود در سیستم را همراه با روابط تأثیرگذاری و تأثیرپذیری متقابل عناصر مذکور به دست می‌دهد؛ به گونه‌ای که شدت اثر روابط مذکور را به صورت امتیازی عددی معین می‌کند.

یکی از مزیت‌های روش دیماتل نسبت به سایر روشهای تصمیم‌گیری بر پایه مقایسات زوجی، پذیرش بازخور روابط است. به عبارت دیگر؛ در ساختار سلسله‌مراتبی حاصل، هر عنصر می‌تواند بر کلیه عناصر هم‌سطح، سطح بالاتر یا سطح پایین‌تر از خود تأثیر گذاشته، به صورت متقابل از تک‌تک آنها تأثیر پذیرد. به عبارتی؛ عناصر موجود در سیستم می‌توانند مستقل از یکدیگر نباشند. اهمیت و وزن هر عامل در سیستم نیز در نهایت نه فقط توسط عوامل بالادست یا منحصراً عوامل پایین‌دست، بلکه توسط تمامی عوامل موجود در سیستم یا به عبارتی؛ کل الگو تعیین می‌شود. پذیرش «روابط انتقال‌ناپذیر» و توانایی نمایش کلیه بازخورهای ممکن نیز دلایل ارجحیت این شیوه نسبت به سایر شیوه‌های متکی بر نظریه گراف‌هاست. (هوری و شیمیزو، ۱۹۹۹؛ کامایکه، ۲۰۰۱؛ یامازاکی و همکاران، ۱۹۹۷؛ یوزاوا، ۲۰۰۲)

در ادامه، طریقه استفاده از این روش را به شرح گامهای ذیل که فونتلا و گابوس^۵ (۱۹۷۶) ارائه داده‌اند، توضیح می‌دهیم.

مرحله اول: شناخت هدف تصمیم و تشکیل یک کمیته

تصمیم‌گیری، فرایند تعریف اهداف تصمیم‌گیری، گردآوری اطلاعات مرتبط، ایجاد وسیع‌ترین حوزه ممکن پیشنهادها، ارزیابی پیشنهادها با توجه به سود و زیان، انتخاب پیشنهاد بهینه و نمایش

---

1. S. Hori & Y. Shimizu

2. M. Kamaike

3. M. Yamazaki

4. Yuzawa

5. Fontela, & A. Gabus

تحلیلی بر عوامل مؤثر در تحقق دانشگاه تمدن‌ساز ... ♦ ۷۷

نتایج برای اطمینان در دستیابی به اطلاعات است (هس،^۱ ۱۹۹۶؛ اوپریکوویچ،^۲ ۲۰۰۴). لذا اولین مرحله، شناخت هدف تصمیم است. بر این اساس، تشکیل یک کمیته برای گردآوری دانش جمعی جهت حل مسئله لازم است.

مرحله دوم: توسعه شاخصهای ارزیابی و طراحی مقیاس کلامی فازی

در این مرحله، ایجاد مجموعه‌ای از شاخصها برای ارزیابی ضرورت می‌یابد. شاخصهای ارزیابی، ماهیت ارتباطات علی را دارند و معمولاً تعداد زیادی از حالات پیچیده را در بر می‌گیرند. برای به دست آوردن یک الگوی ساختاری که از شاخصهای علی و معلولی تشکیل شده باشد، باید از روش دیماتل استفاده شود. در مواجهه با ابهام قضاوت انسان، متغیر کلامی «تأثیر» به همراه پنج اصطلاح کلامی دیگر استفاده شده است (امیری، ۲۰۱۰)؛ از جمله: خیلی زیاد، زیاد، کم، خیلی کم و عدم، که در اعداد فازی مثبت نشان داده شده در جدول ۲ بیان می‌شوند.

جدول ۲: رابطه اصطلاحات کلامی با مقادیر آن

اصطلاحات کلامی	مقادیر کلامی
تأثیر خیلی زیاد (VH)	(0,0,0.2)
تأثیر زیاد (H)	(0,0.2,0.4)
تأثیر کم (L)	(0.2,0.4,0.6)
تأثیر خیلی کم (VL)	(0.4,0.6,0.8)
عدم تأثیر (NO)	(0.6, 0.8, ۱)

مرحله سوم: کسب نظرات تصمیم‌گیرندگان و میانگین گرفتن از آن

فرض کنیم تعداد P نفر تصمیم‌گیرنده در مورد روابط بین شاخصها نظر داده‌اند. از این رو، تعداد P ماتریس $Z^1, Z^2, \dots, Z^P$ که هر ماتریس مربوط به نظرات یک کارشناس بوده که هر درایه آن با اعداد فازی مربوطه مشخص می‌شود. فرمول ۱ برای محاسبه ماتریس میانگین استفاده می‌شود.

1. Hess

2. Opricovic

$$Z = \frac{(Z^1 \oplus Z^2 \oplus \dots \oplus Z^p)}{P} \quad (1)$$

ماتریس فازی Z ، ماتریس فازی اولیه روابط مستقیم نامیده می‌شود؛ به طوری که $z_{ij} = (l_{ij}, m_{ij}, u_{ij})$ (مقدار هر درایه از ماتریس Z) اعداد فازی مثلثی هستند. در ضمن با توجه به اینکه عناصر قطر اصلی صفرند، در ماتریس به صورت $(0,0,0)$ مشخص می‌شوند.

مرحله چهارم:

در این مرحله از فرمول استانداردسازی که مقیاسهای شاخصها را به مقیاسهای قابل مقایسه تبدیل می‌کند، استفاده شده است.

$$a_{ij} = \sum_{j=1}^n z_{ij} = (\sum_{j=1}^n l_{ij}, \sum_{j=1}^n m_{ij}, \sum_{j=1}^n u_{ij}) \quad (2)$$

$$r = \max_{1 \leq i \leq n} (\sum_{j=1}^n u_{ij})$$

لذا ماتریس X ، ماتریس فازی روابط مستقیم استاندارد شده نامیده می‌شود.

$$x_{ij} = \frac{z_{ij}}{r} = (l'_{ij}, m'_{ij}, u'_{ij}) \quad (3)$$

که مقادیر درایه‌های ماتریس X توسط فرمول ۳ به دست می‌آید.

مرحله پنجم:

حال ماتریس فازی روابط مجموع T را به دست می‌آوریم.

نظر به اینکه $x_{ij} = (l'_{ij}, m'_{ij}, u'_{ij})$ می‌باشد و سه ماتریس X_l ، X_m و X_u که درایه‌های آنها از ماتریس X استخراج شده‌اند. به این صورت که کلیه مقادیر درایه‌های ماتریس‌های X_l و X_m و X_u به ترتیب شامل کلیه مقادیر l' و m' و u' در ماتریس X است:

$$X_l = [l'_{ij}], \quad X_m = [m'_{ij}], \quad X_u = [u'_{ij}] \quad (4)$$

نظریه اینکه $t_{ij} = (l''_{ij}, m''_{ij}, u''_{ij})$ است، پس داریم:

$$[l''_{ij}] = X_l \times (I - X_l)^{-1}, \quad [m''_{ij}] = X_m \times (I - X_m)^{-1}, \quad (5)$$

$$[u'_{ij}] = X_u \times (I - X_u)^{-1}$$

لذا کلیه مقادیر درایه‌های ماتریس T به صورت اعداد فازی مثلثی و طبق فرمول ۵ به دست می‌آید.

حال می‌توان مقادیر $D + R$ و $D - R$ را به طوری که D و R به ترتیب مجموع سطر و ستون برای هر عنصر در ماتریس T هستند به دست آورد.

کلیه مقادیر به دست آمده $D + R$ و $D - R$ اعدادی فازی هستند که برای به دست آوردن نمودار علی باید آنها را دفازی کنیم. لذا برای رسم نمودار به مقادیر $(D + R)^{def}$ و $(D - R)^{def}$ نیازمندیم. برای دفازی کردن، از روشی به نام مرکز ناحیه استفاده می‌شود. در نمودار علی، محور X ها شامل $(D + R)^{def}$ است که مقدار آن همیشه مثبت بوده و وزن یا اهمیت آن عامل در سیستم را نشان می‌دهد و محور Y ها شامل $(D - R)^{def}$ بوده که اگر مثبت باشد، عامل تأثیرگذار قطعی یا همان علت بوده و در غیر این صورت، تأثیرپذیر قطعی یا همان معلول است که از آن با نام نسبت اثرگذاری در سیستم یاد می‌شود. به طور خلاصه:

$$\left\{ \begin{array}{l} D > R \Rightarrow D - R > 0 \Rightarrow \text{عامل یک تأثیرگذار قطعی است. (علت)} \\ D < R \Rightarrow D - R < 0 \Rightarrow \text{عامل یک تأثیرپذیر قطعی است. (معلول)} \end{array} \right.$$

د) روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از منظر هدف، کاربردی و از نظر نوع پژوهش، توصیفی-تحلیلی بوده و در سال ۱۳۹۱ انجام شده است. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه‌ای مشتمل بر ۲۰ مؤلفه (سؤال) از مهم‌ترین شاخصهای دانشگاه تمدن‌ساز بر پایه طیف پنج‌بندی لیکرت (خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم، خیلی کم) است (خرمشاد و آدمی، ۱۳۸۸). جامعه آماری پژوهش شامل اساتید دانشگاه، حوزه و تعدادی از دانشجویان علوم انسانی در دانشگاهها بود که تعداد ۶۷ پرسشنامه در میان آنها توزیع شد. در پرسشنامه، ابتدا عنوان و هدف تحقیق برای پاسخ‌دهندگان بیان شده است تا با درک مسئله به سؤالات پرسشنامه پاسخ دهند. در ادامه، جهت راهنمایی برای تکمیل پرسشنامه، از پاسخ‌دهنده خواسته شده مطابق طیف لیکرت، اهمیت هر یک از شاخصها را تعیین کنند.

۸۰ ♦ مدیریت در دانشگاه اسلامی ۵

از ۶۷ پرسشنامه توزیع شده، ۵۵ پرسشنامه بازگشت داده شد (نرخ بازگشتی=۰.۸۳). استفاده از الگوی استاندارد برگرفته شده از پیشینه پژوهش و نظرات خبرگان (شامل اساتید دانشگاهها و کارشناسان آموزشی)، حاکی از روایی محتوایی آن است. برای سنجش پایایی پرسشنامه نیز ضریب آلفای کرونباخ ۰.۸۸ برآورد شده است که نشان دهنده پایایی پرسشنامه است. پس از جمع آوری و طبقه بندی پرسشنامهها، تجزیه و تحلیل دادهها با استفاده از روش دیماتل فازی، توسط نرم افزار اکسل صورت پذیرفت.

هـ) یافته‌های پژوهش

با استفاده از تکنیک دیماتل فازی و منطبق بر الگوی مفهومی پژوهش، به طور جداگانه هر یک از مؤلفه‌ها از حیث میزان و درجه اهمیت و همچنین وضعیت علت یا معلول بودن مؤلفه در تحقق دانشگاه تمدن ساز مورد تحلیل قرار می‌گیرند. ساختار تکنیک دیماتل به گونه‌ای است که از حیث میزان تأثیر، مؤلفه‌ها یا تأثیرگذارند یا تأثیرپذیر. به بیان دیگر؛ یا علت و ریشه‌اند یا معلول و نتیجه. این یکی از کاربردها و اصول مطلوب این تکنیک است؛ چرا که به واسطه آن، تصمیم‌گیری در رابطه با اقدام بهبود و بهره‌برداری از داده‌ها را ساده‌تر می‌کند. بنابر این، در این پژوهش نیز به ازای هر بُعد، ابتدا عوامل از حیث علت و معلولی تفکیک می‌شوند. سپس با استناد به طبقه خود، اولویت بندی خواهند شد. این مسئله، پژوهش را هدایت کرده، به محققان و تصمیم‌گیران در جهت بهره‌برداری از داده‌ها و نتایج پژوهش کمک مؤثری می‌کند.

نتایج حاصل از این تحلیلها به ازای ۲۰ مؤلفه دانشگاه تمدن ساز به شرح جدول ۳ است.

جدول ۳: نتایج حاصل از تحلیل با استفاده از روش دیماتل فازی

اولویت	وضعیت	(D-R) ^{def}	(D+R) ^{def}	مؤلفه‌ها
۱	علت	۱.۹۹	۱۰.۸۹	دانشگاهی پژوهش محور، دانش گرا و معرفت ساز است.
۲	علت	۰.۵۲	۱۰.۴۸	دانشگاهی پاسخگو در برابر نیازهای جامعه است.
۳	علت	۰.۱۰	۱۰.۱۱	دانشگاهی فن گرا، تخصص محور و مهارت ساز است.
۴	علت	۰.۳۷	۹.۳۳	دانشگاهی که دغدغه توسعه علمی دارد و چشم انداز آن توسعه متوازن و همه جانبه ملی و شکوفایی فرهنگ اسلامی و ایرانی است.
۵	علت	۰.۵۴	۸.۸۶	دانشگاهی است ارزشگرا که در عین پرداختن به علم به عنوان یک اصل، علم جهت دار الهی را مبنا و چارچوب حرکتی خود

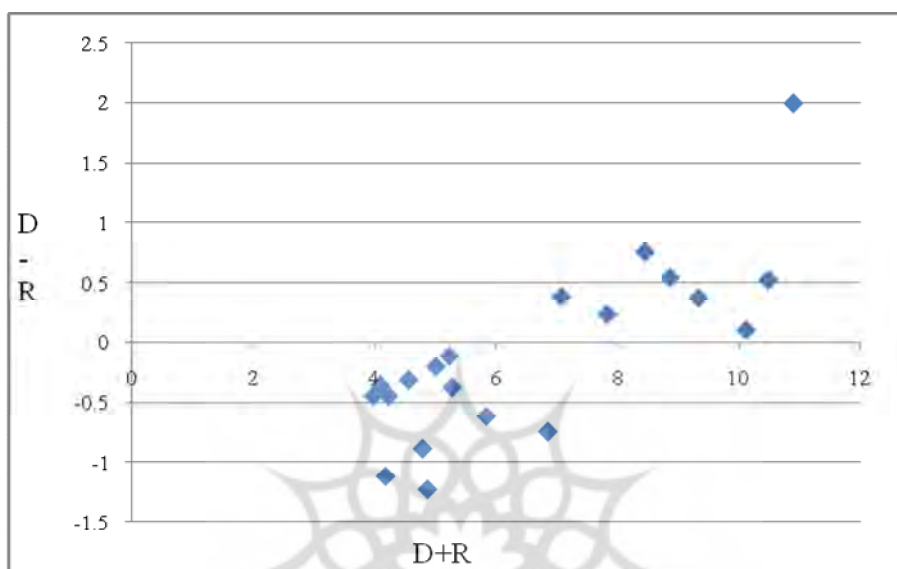
تحلیلی بر عوامل مؤثر در تحقق دانشگاه تمدن‌ساز ... ♦ ۸۱

	قرار می‌دهد.			
۶	علت	۰.۷۵	۸.۴۵	دانشگاهی نخبه‌گراست که راه رشد و ترقی و تمدن‌سازی را در عنایت ویژه به نخبگان و خواص می‌داند.
۷	علت	۰.۲۳	۷.۸۳	دانشگاهی که ارتباطی با دغدغه گسترش و تقویت ارتباطها و تعاملهای علمی، فرهنگی، اجتماعی، میان ادیان، مکاتب فکری- فلسفی و ملتها دارد.
۸	علت	۰.۳۸	۷.۰۷	دانشگاهی تولیدمحور است..
۹	معلول	-۰.۷۵	۶.۸۵	دانشگاهی فراکارکردگرا است که همزمان کارکردهای بومی، منطقه‌ای، فرا مرزی و فرا ملی دارد.
۱۰	معلول	-۰.۶۲	۵.۸۴	دانشگاهی پویاست.
۱۱	معلول	-۰.۳۸	۵.۲۸	دانشگاهی انسان‌ساز است.
۱۲	معلول	-۰.۱۲	۵.۲۳	دانشگاهی پیامدگرا و برون‌داد محور است که تولید محصولات فکری و فرهنگی اصیل و بومی را جستجو می‌کند.
۱۳	معلول	-۰.۲۱	۵.۰۱	دانشگاهی نقدمحور است.
۱۴	معلول	-۱.۲۳	۴.۸۷	دارا بودن محیطی با ساختار هوشمند و خلاق که دغدغه بازاندیشی تمدنی و بازسازی اجتماعی دارد.
۱۵	معلول	-۰.۸۹	۴.۷۹	دانشگاهی است میان‌رشته‌گرا و فرارشته‌گرا.
۱۶	معلول	-۰.۳۲	۴.۵۶	دانشگاهی است معنویت‌گرا که در پی رهبری معنوی و جهت‌دهی فرهنگی جامعه است.
۱۷	معلول	-۰.۴۵	۴.۲۳	دانشگاهی آموزش‌محور است که که آموزش مستمر را سرلوحه کار خود می‌داند.
۱۸	معلول	-۱.۱۲	۴.۱۸	دانشگاهی که دغدغه تربیت شهروند فرهنگی و اشاعه فرهنگ شهروندی بومی- جهانی دارد.
۱۹	معلول	-۰.۳۶	۴.۰۹	دانشگاهی رقابتی است که به رقابت در محیط درون‌اجتماعی و برون‌اجتماعی اهمیت می‌دهد.
۲۰	معلول	-۰.۴۵	۳.۹۸	دانشگاهی که دغدغه تربیت شهروند فرهنگی و اشاعه فرهنگ شهروندی بومی- جهانی دارد.

با توجه به نمودار ۱، محل واقعی هر شاخص در سلسله‌مراتب نهایی توسط ستونهای D-R و D+R مشخص می‌شود؛ به طوری که D-R نشان‌دهنده موقعیت یک شاخص (در طول محور عرضها) است و این موقعیت در صورت مثبت بودن D-R، به طور قطع یک علت بوده و در صورت منفی

بودن، به طور قطع معلول خواهد بود. $D+R$ نیز نشان‌دهندهٔ مجموع شدت یک شاخص (در طول محور طولها) هم از نظر علت (اثرگذاری) و هم از نظر معلول (اثرپذیری) می‌باشد.

نمودار ۱: نمودار علی شاخصهای تحقق دانشگاه تمدن‌ساز

(و) نتیجه‌گیری و پیشنهادها

یکی از مزایای تکنیک دیماتل، امکان تعیین وضعیت مؤلفه‌ها یا شاخصهای الگوست؛ بدین معنی که ساختار این تکنیک به گونه‌ای است که طی آن می‌توان عوامل یا مؤلفه‌ها را به دو دسته از حیث تأثیرگذاری یا تأثیرپذیری دسته‌بندی کرد. این بدان معنی است که به هنگام استفاده از این تکنیک، علاوه بر امکان اولویت‌بندی عوامل، این امکان نیز برای محققان و تصمیم‌گیران وجود دارد که سرمایه و زمان خود را برای پرداختن به نتایج پژوهش، مدیریت کرده، به شکل هدایت‌یافته کار خود را ادامه دهند. منظور از این هدایت، آن است که با توجه به نتایج به دست آمده، هر گاه تصمیم‌گیران بسته به موضوع پژوهش، درصدد باشند تا به نتایج زود بازده اما سطحی دست یابند، می‌توانند بر اولویتهای قرار گرفته در گروه تأثیرپذیرها تمرکز کنند. حال اگر هدف این تصمیم‌گیران، انجام اقدامات اساسی یا تمرکز بر اصل و پایهٔ موضوع باشد، می‌توانند بر اولویتهای قرار گرفته در لایهٔ تأثیرگذارها یا علتها تمرکز کرده و برنامه‌های خود را متناسب با آن تدوین کنند. این مسئله هنگامی که تکنیک با رویکرد فازی آمیخته شود، دقت و اعتبار بیشتری پیدا کرده و نتایج مستدل‌تری ارائه می‌کند.

تحلیلی بر عوامل مؤثر در تحقق دانشگاه تمدن‌ساز ... ♦ ۸۳

نتایج به دست آمده از بررسی و شناسایی شاخصهای دانشگاه تمدن‌ساز، نشان می‌دهد هر ۲۰ عامل شناسایی شده به عنوان عوامل دانشگاه تمدن‌ساز در آموزش عالی ایران، بحرانی و اساسی بوده و نقش پر اهمیتی در تحقق آن دارند. بنابر این، در ادامه به تحلیل وضعیت، نقش و اولویت آنها در راستای تحقق دانشگاه تمدن‌ساز پرداخته خواهد شد.

بررسی اولویتها و نتایج به دست آمده نشان می‌دهد برای تحقق دانشگاهی تمدن‌ساز در آموزش عالی با توجه به برخی امور می‌توانند بسیار مثر ثمر باشند. در نگاهی به سه اولویت اول مشخص می‌شود که تمرکز بر پژوهش، آگاهی و شناخت، کسب مهارت و فنون در راستای پاسخگویی در برابر نیازهای جامعه برای گرایش به تمدن‌ساز شدن دانشگاهها، اصلی‌ترین عوامل تأثیرگذار بر تحقق این مهم در آموزش عالی‌اند. بدین معنی که برای تحقق دانشگاه تمدن‌ساز لازم است تا هم مسئولان آموزش عالی کشور و هم مسئولان دانشگاهها و پژوهشگاهها و صنعت کشور، در راستای شعار ارتباط صنعت با دانشگاه از طریق ایجاد پژوهشکده‌های تخصصی و شرکتهای دانش‌بنیان در جهت همکاری با دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی کشور، گامهایی محکم و عملی بردارند.

البته همان گونه که پیش‌تر مطرح شد، انجام اموری از این دست، تأثیرگذار اما زمان‌بر بوده و نیاز به برنامه‌ریزی و زیرساخت‌سازی در آموزش عالی دارد. لذا انجام برخی امور می‌تواند به شکل کوتاه و با ضریب اثر کمتر، در بازه‌های زمانی کوتاه‌مدت، آموزش عالی را به سمت مؤثری سوق دهد.

بررسی پیشینه پژوهش در کشور هم نشان می‌دهد این موضوع در ایران بسیار جدید و از حیث تمرکز پژوهشی، فقیر است. لذا تمرکز حوزه‌های آکادمیک و پژوهشی بر این موضوع و واکاوی علمی آن می‌تواند از جوانب بسیاری، بر رشد بدنه نظری موضوع و همچنین تسهیل اجرای آن مفید باشد. همچنین تعمیم موضوع به صنایع و حوزه‌های دیگر کسب و کار، خود یکی از راهکارهای توسعه و تعمیق این مفهوم در کشور است.

بررسی سه اولویت دوم نیز که بر دغدغه در توسعه علمی دانشگاهها در راستای ارزشها و فرهنگ ایرانی-اسلامی از طریق به کارگیری نخبگان تأکید دارند، ضرورت شناسایی نخبگان را در دانشگاهها آشکار می‌کند تا ضمن معرفی فرهنگ و هویت ملی و دینی خود، از توان تخصصی و علمی آنها استفاده شود.

در نهایت، بررسی اولویت هفتم و هشتم مبنی بر گسترش ارتباطات علمی و فرهنگی دانشگاهها میان ادیان و مکاتب فکری و فلسفی مختلف، که امروز در دانشگاههای ما کمتر دیده می‌شود، نشان

۸۴ ♦ مدیریت در دانشگاه اسلامی ۵

می‌دهد که باید به برداشتن گامهایی عملی از طریق برگزاری سمینارها و همایشها و جلسات هم‌اندیشی اعتقادی، دینی، فلسفی و نمایشگاههایی در این راستا اهتمام ورزید تا دانشگاهی تولیدگرا در زمینه‌های علمی، پژوهشی، فرهنگی و اعتقادی داشته باشیم.

منابع

- ابادری، زهرا و غفاری چراتی، موسی (۱۳۸۹)؛ «اهمیت نگارش و تدوین در تمدن اسلامی و دیدگاه اسلام نسبت به آن»، فصلنامه علمی- پژوهشی علوم اسلامی، سال پنجم، ش ۱۷ (بهار).
- ابن خلدون (۱۳۶۶)؛ مقدمه، ترجمه محمد پروین گنابادی، ویرایش سوم، تهران، علمی و فرهنگی.
- بهنیا، احمد رضا (۱۳۸۸)؛ «آسیب‌شناسی فرهنگ و تمدن اسلامی در زمینه تولید علم در جهان امروز»، فصلنامه علمی- پژوهشی علوم اسلامی، سال چهارم، ش ۱۳ (بهار).
- پارسیان، علی (۱۳۸۸)؛ «جستاری در عوامل فراز و فرود تمدن اسلامی»، فصلنامه علمی- پژوهشی علوم اسلامی، سال چهارم، ش ۱۶ (زمستان).
- حوزه انجمنهای علمی دانشجویی دانشگاه پیام نور استان اصفهان (۱۳۹۱/۷/۲۵):
<http://ipnuvote.ir>
- خرم، سید علی (۱۳۸۶)؛ «»، روزنامه ایران، ش ۳۸۲۷ (۱۲ دیماه): ۱۵.
- خرمشاد، محمدباقر و علی آدمی (۱۳۸۸)؛ «انقلاب اسلامی، انقلاب تمدن‌ساز؛ دانشگاه ایرانی، دانشگاه تمدن‌ساز»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره دوم، ش ۶ (تابستان): ۱۶۱-۱۸۸.
- فرجی ارمکی، اکبر (۱۳۸۶)؛ «رسالت و نقش دانشگاه اسلامی در تمدن‌سازی و تولید علم دینی»، دانشگاه اسلامی، سال یازدهم، ش ۴ (۳۶).
- مهیمنی، م. (۱۳۷۹)؛ گفتگوی فرهنگها و تمدنها، تهران، ثالث.
- Amiri, M.P. (2010). "Project Selection for Oil-Elds Development by Using the AHP and Fuzzy TOPSIS Methods". *Expert Systems with Applications*, 37:6218 - 6224.
- Fontela, E. & A. Gabus (1976). **The DEMATEL Observer, DEMATEL Report**. Switzerland Geneva: Battelle Geneva Research Center.
- Hess, P. & J. Siciliano (1996). **Management: Responsibility for Performance**. New York: McGraw-Hill.
- Hori, S. & Y. Shimizu (1999). "Designing Methods of Human Interface for Supervisory Control Systems". *Control Engineering Practice*, 7(11):1413-1419.
- Iqbal, M. (1960). **The Reconstruction of Religious Thought in Islam**. Lahour: Ashraf Press.

- Kamaike, M. (2001). “**Design Elements in the Passenger Car Development: The Classification and the Influence Analysis in Case of Recreational Vehicle**”. *Japanese Society for the Science of Design*,48(1) : 29-38.
- Opricovic, S. &, G.H. Tzeng (2004). “**Compromise Solution by MCDM Methods: A Comparative Analysis of VIKOR and TOPSIS**”. *European Journal of Operational Research*,156(2):445 - 455.
- Yamazaki, M.; K. Ishibe, S. Yamashita, I. Miyamoto, M. Kurihara & H. Shindo (1997). “**An Analysis of Obstructive Factors to Welfare Service Using DEMATEL Method**”. *Reports of the Faculty of Engineering. Yamanashi University*,48(1):25-30.
- Yuzawa, A. (2002). “**A State and Subjects of TMO Conception for City Core Vitalization Countermeasure: A Case Study of Maebashi TMO Conception**”. *Bulletin of Maebashi Institute of Technology*,5(1) : 61 – 67.

